

Katarzyna Kulpińska

Wydział Sztuk Pięknych,
Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Polski Instytut Studiów nad Sztuką Świata

Wprowadzenie

Od połowy XX wieku grafika artystyczna na świecie intensywnie ewoluowała zarówno w zakresie technik i metod, jak i nowych materiałów stosowanych jako matryce i podłoża druku. Ewolucji podlegał sposób myślenia o matrycy, odbitce i procesie graficznym, a przemiany w obrębie medium wywoływały dyskusję o granicach i tożsamości grafiki jako dyscypliny.

Polska grafika drugiej połowy lat 40. i lat 50. była jeszcze silnie zakorzeniona w przedwojennych „szkołach” (Wydziałach Grafiki Akademii Sztuk Pięknych i innych ośrodkach kształcenia w zakresie grafiki) i kilku najważniejszych środowiskach artystycznych, a wykształceni przed II wojną światową graficy kontynuowali tradycję dobrego, „czystego” warsztatu. Wśród artystów tworzących w latach 60. i 70. nie brakowało twórców poszukujących, zorientowanych na eksperyment i przekraczanie granic dyscyplin. Podejmowali oni ciekawe próby łączenia technik malarskich i graficznych, włączania do warsztatu fotografii, a później także śmiałe eksperymenty z matrycą, sposobami i narzędziami użytymi do jej opracowania oraz druku nakładu. Pracowali nad udoskonaleniem własnych, unikatowych metod, bazujących często na nietypowych materiałach matryc i narzędziach użytych do ich opracowania. Pionierskie na gruncie polskim działania profesora Jana Pamuły¹, który już w latach 80. w twórczy sposób wykorzystywał programy komputerowe, zapowiadały przemiany w rodzimej grafice ery cyfrowej.

Wydaje się, że z dzisiejszej perspektywy dorobek wielu polskich grafików i graficzek debiutujących w pierwszych powojennych dekadach został zapomniany, a ich poszukiwania wydają się niedocenione wobec wielości koncepcji i rozwiązań oraz możliwości technologicznych, z których korzystają współcześni graficy. Wielu z nich posługuje się narzędziami

cyfrowymi, włącza do swych realizacji elementy projekcji filmowej i dźwięku, tworzy obiekty i instalacje graficzne (także interaktywne). Przed grafikami wkraczającymi w trzecią dekadę XXI wieku rozwija się szeroki wachlarz możliwości — mogą oni eksperymentować w obrębie klasycznych technik z matrycą i podłożem drukowym, działać na pograniczu dyscyplin, stosować nietypowe materiały, narzędzia i technologie (VR, AI), łączyć tradycyjny warsztat z zaawansowanymi cyfrowymi narzędziami, wchodzić w dialog z przestrzenią i nowymi mediami, przekraczać techniczne granice możliwości druku lub pozostać na etapie opracowania matrycy. Z drugiej strony wśród tworzących w XXI wieku grafików reprezentujących różne pokolenia, dla których działań na polu grafiki jedynym ograniczeniem jest ich wyobraźnia, można wskazać tych, którzy są silnie przywiązani do tradycyjnego warsztatu technik graficznych, za pośrednictwem którego przekazują zarówno idee uniwersalne, jak też odnoszące się do problemów współczesnego świata. Niezależnie od wyboru sposobów i narzędzi, którymi posługują się graficy i za pośrednictwem których chcą się wypowiedzieć, niezależnie od charakteru matrycy — materialnej czy wirtualnej — to idea i sens przekazu pozostają nadrzędne wobec warsztatu: „(. . .) grafika zawsze była ściśle związana z ważnymi dla ludzkości wynalazkami, jak druk, fotografia i komputery, oraz umiała je znakomicie wykorzystać dla swoich celów, nie tracąc przy tym zainteresowania sprawami egzystencjalnymi i fundamentalnymi pytaniami o naturę kondycji ludzkiej.”² — i ta wartość pozostaje niezmienna.

Niniejszy numer „Pamiętnika Sztuk Pięknych” zawiera teksty dotyczące zarówno artystów i artystek starszego pokolenia uprawiających grafikę, a także rysunek, jak i tych tworzących współcześnie, sięgających po najnowsze

¹ J. Pamuła nawiązał w 1980 roku współpracę z ARTA (Atelier de Recherches Techniques Avancées) przy paryskim Centre Pompidou.

² A. Żakiewicz, *Perspektywy grafiki współczesnej* [w:] *Interpretacje. Tradycje warszawskiej grafiki warsztatowej*, pod red. A. Grocholi, Warszawa 2008, s. 10.

technologie. Pierwsza część poświęcona jest działaniom w tradycyjnych technikach. Urszula Dragońska przypomina twórczość profesora warszawskiej Akademii Sztuk Pięknych, Tadeusza Tuszewskiego, uznanego konserwatora zabytków papierowych, którego drzeworyty są stosunkowo najsłabiej znaną, choć niesłusznie, częścią jego pokaźnego dorobku. Tekst oparty na analizach bogatego materiału ikonograficznego daje czytelnikowi satysfakcję obcowania z tradycyjnym warsztatem drzeworytu najwyższej próby. Wczesnej twórczości sióstr Alicji i Bożeny Wahl – problematyce do tej pory słabo przebadanej, a niezwykle intrygującej – poświęciła swój tekst Adrianna Filipiak. Podejmuje w nim próbę zgłębienia fenomenu ekspresji i organiczno-zwierzęcych inspiracji w grafikach i rysunkach bliźniaczek. Litografia *Siostry* (1973) Alicji Wahl, w której niemal identyczne sylwety dwóch kobiet są nierozdzielnie ze sobą związane, znakomicie ilustruje podjęte w tym tekście zagadnienie. Zjawiskowym, poetyckim pejzażom miast autorstwa Małgorzaty Stanielewicz wykonanym w linorycie poświęcony jest artykuł Kajetana Gizińskiego. Ten analityczny tekst objaśniający genezę twórczości artystki i tajniki jej warsztatu, niepozbawiony jednak szerszej humanistycznej perspektywy, jest pierwszym tak obszernym omówieniem graficznego *universum* kreowanego przez wrocławską artystkę w pracochłonnym procesie opracowania linoleum drobnymi, punktowymi śladami dłuta.

Druga grupa tekstów dotyczy zjawisk będących pokłosiem rewolucji cyfrowej. W artykule Marty Anny Raczek-Karcz pojawia się godna uwagi propozycja metodologiczna wynikająca z namysłu nad przemianami w grafice XXI wieku: zarówno w zakresie stosowanych przez artystów narzędzi i metod (także w zakresie upubliczniania dzieła), jak i w obszarze relacji artysta – dzieło – odbiorca. Wprowadzając czytelnika w gęszcz zjawisk współistniejących w najnowszej polskiej grafice i wykraczających (m.in. za sprawą technologii) poza dotychczasowe praktyki, Autorka rozważa kwestię dostosowania koncepcji *poszerzonego pola* (*expanded field*) Rosalind Krauss na potrzeby analizy współczesnych działań graficznych. Z drugiej strony proponuje zaadaptowanie pojęcia *kultury druku* (*print culture*) na potrzeby badawcze w obszarze współczesnej grafiki artystycznej. Sebastian Dudzik z kolei, odnosząc się do kondycji współczesnej grafiki artystycznej, przywołuje i poddaje wielopłaszczyznowej analizie odmienne strategie łączenia tradycji z nowoczesnymi technologiami w realizacjach Krzysztofa Tomalskiego, Darka i Filipa Gajewskich oraz Karola Pomykały. Niezwykle interesujące działania tych artystów dają

asumpt do pogłębionej refleksji – z jednej strony nad siłą tradycji we współczesnej grafice, z drugiej nad wpływem i znaczeniem technologicznych zmian w formowaniu wizualnego języka w drugiej i trzeciej dekadzie XXI wieku. Zamykający niniejszy tom artykuł młodej badaczki, Patrycji Wójcik, jest swoistym zarysem historii polskiej grafiki cyfrowej i jej reprezentacji na Międzynarodowym Triennale Grafiki w Krakowie. Autorka podejmuje w nim także próbę określenia kluczowych kwestii w dyskusji na temat tożsamości grafiki wobec technik cyfrowych i działań intermedialnych. Trwający około dwóch dekad proces uznania i włączenia „cyfry” do konkursów i wystaw grafiki artystycznej został zwizualizowany w wykonanych przez Autorkę wykresach – szkicu periodyzacji działań cyfrowych w polskiej grafice oraz analizie statystycznej kolejnych edycji krakowskiego MTG. Zebrane z różnych źródeł i zestawione informacje pozwoliły na nakreślenie dynamiki ekspansji technik cyfrowych w rodzimej praktyce graficznej, a także postępującej ich akceptacji na prestiżowych imprezach artystycznych.

Już ponad dekadę temu Richard Noyce podkreślał niezwykłą elastyczność graficznego medium i jego potencjał, „(. . .) dzięki któremu można otrzymać tak różnorodne efekty działań (. . .) stosując jedną lub wiele spośród całego wachlarza technik”³. Teksty opublikowane w niniejszym tomie, prezentujące tak zróżnicowane zjawiska w polskiej grafice i twórczość wybranych artystów z długiego okresu ponad siedmiu dekad, są tego potwierdzeniem.

³ R. Noyce, *Ewolucja grafiki*, w: *Graf/o/mania. Teksty o współczesnej grafice warsztatowej*, wyd. BWA Wrocław 2012, s. 25.

Część I.

Techniki tradycyjne. Grafika, rysunek

